

Pax et bonum

FERENCES ÉLET ÉS HAGYOMÁNYOK SZEGEDEN

Az alsóvárosi Havi Boldogasszony templom és a mellé épült ferences kolostor megújuló együttese szemet gyönyörködtető látvány. A nagy múltú középkori műemléket – amely az 1950-es kiüzetés után szociális otthonként működött – 1989 szeptember elsejével vette vissza jogos birtokába a rend. Újra megindulhatott hát a szerzetesi élet az ódon falak között, a rend újoncai megkezdték a noviciátus éveit, s a templomban rendezett orgonahangversenyekkel, a szegények javára szervezett karácsonyi gyűjtéssel a ferencesek ismét elfoglalták régi helyüket a város vallási, társadalmi, kulturális életében, melynek évszázadokon át meghatározói voltak.

E ferences múlt bemutatásának szentelt nemrég egy kis kötetet Péter László, Szeged történetének, kultúrájának avatott kutatója, a *Szegedi örökség* című mű és számos más – többek között a szegedi utcanevekkel, névadási szokásokkal foglalkozó – értekezés szerzője. Könyvében a rend kötetekre rúgó magyarországi történetéből szigorúan a szegedi vonatkozásokat emeli ki, egy-egy rövid, lényegre törő, ismeretterjesztő, tájékoztató jellegű írás keretében. Ezek füzéréből áll a mű, ami a *Szegedi ferencesek* címet viseli, s a rend, a rendház történetét, néhány jeles ferences személyiség irodalmi törekvéseit mutatja be.

Ellentétben a korábbi, úgynevezett monasztikus rendekkel, melyek hegytetőre épített monostoraikba zárkóztak a külvilág elől, a XIII. században alapított új típusú kolduló és prédikáló rendek – mint a ferences és domonkos rend – működésének bázisai a városok voltak. A Tisza vízi útja mellé települt kereskedelmi központban, Szegeden a XI. században indult meg a városiasodás folyamata. A gazdasági és vele párhuzamosan a szellemi élet töretlen fejlődését mutatja, hogy már a XIII. század elején megjelennek itt a mariánus – azaz a Magyarországon elsőként alapított, Szűz Máriáról elnevezett rendtartományhoz tartozó – ferencesek, akik feltehetőleg a Palánkban telepedtek meg. A Paoluccio Trinci fellépése után kialakult obszerváns (szigorúbb) irányzatot követő rendtagok is hamarosan feltűntek Szegeden, felvállalva a huszitizmus elleni küzdelmet. Ezért Giuliano Cesarini pápai legátus nekik ítélte a mariánusok rendházát. Mivel ennek átadására nem került sor, Alsóvárosban alapítottak rendházat. A rendi krónika szerint 1468 körül felépült rendház gyorsan bekapcsolódott a város életébe. Értékes könyvtárral rendelkezett, s valószínűleg alapszintű teológiai stúdium is működött falai között. A népszerű ferencesek – akiket a környék népe joggal nevezett „barát”-ainak – hamar felismerték az anyanyelvű igehirdetés fontosságát, s gyógyító tevékenységét is folytattak.

A város török kézre kerülése után (1543) a világi papság és más szerzetesrendek (a dominikánusok, a premontrei apácák), de még a mariánus provincia ferencesei is elmenekültek,

egyedül az obszerváns franciskánusok maradtak a helyükön. Igaz, a török rajtuk kívül más papot nem is tűrt meg a megszállt területen. Az alsóvárosi kolostorból, mely egyike volt a hódoltság ideje alatt szinte megszűnés nélkül működő négy ferences kolostornak (a további három: Gyöngyös, Szokolca, Csíksomlyó), látták el Szeged és vidéke lelki gondozását, tartották ébren az egyre terjeszkedő protestantizmus ellenére a katolikus hitet a környéken. Ez figyelemre méltó teljesítmény, ha számba vesszük, hogy a XVII. században az itt tevékenykedő atyák létszáma 3-10 fő között mozgott, s a segítő testvérek mellett általában csak 3-4 páter volt felszentelt misés pap, akik a Szeged környéki katolikus szórványok népe között pasztorálhattak. Szeged-Alsóváros vallási-szellemi kisugárzását az is mutatja, hogy a század folyamán a Csöpörke tóból előkerült csodatévő Mária-kép kapcsán a templom ma is híres búcsújáró helyé fejlődött.

Ismerve a kolostor biztos hódoltsági pozícióját, az elmenekült csanádi püspökök 1644-től kezdve a mindenkori alsóvárosi guardiánt bízták meg, hogy a csanádi egyházmegye népét mint püspöki helynök kormányozza, ott a püspöki joghatóságot képviselje. Mivel a püspökök a Szentszék többszöri felszólítása ellenére sem tértek vissza székhelyükre, s egyházmegyéjükben sem vizitációt, sem bérmálást nem végeztek, a pápa 1625-től a dél-magyarországi híveket és páztoraikat a belgrádi missziós püspökség felügyelete alá helyezte, missziós területé minősítvén így Szegedet és vidékét. Főpásztorai a bosnyák ferencesek közül kerültek ki, akik egyszerű szerzetesi csuhában vagy áruhában gyalog vizitálták püspökségük területét, s az ott látottakról rendszeres jelentéseket küldtek a Hitterjesztés Szent Kongregációjának, amely a nem keresztény területeken végzett térítómunkát koordinálta. Többször megfordultak az alsóvárosi kolostorban is, 1643-ban Jacopo Boncarpi (ő szentelte fel a templom új oltárát), 1649-ben Ibrisimovic Marián járt itt.

Bár a bosnyák rendtartománnyal is igyekeztek együttműködni, a szegedi kolostor mégis inkább a Hódoltság és a királyi Magyarország más rendházaival tartott szoros kapcsolatot, s a guardián-vicarius generalis meglehetősen széles jogköre (a világi papság érdekeit is képviselte a területen) is hozzájárult, hogy a magyar egyházszervezet része maradt. E bonyolult, sokoldalú feladatkört ellátó guardiánok kritikai névsora is szerepel a kötetben. A szerző Ordinanz Konsztantin, Reizner és Karácsonyi művei nyomán készítette el, egybevetve a neveket, adatokat az újabb publikációkkal (Szakály, Monok). Ez a jegyzék könnyen áttekinthető, kitűnnek belőle az egyes szerzők által másként közölt névvariánsok. 1531-től 1725-ig (Karácsonyi műve nyomán) a házfőnökök életpályáját is megismerhetjük, a nevekhez hasonlóan egyeztetve, kijavítva az esetleges ellentmondó adatokat. Így a rend, a rendház történetével behatóbban foglalkozni kívánók is haszonnal forgathatják.

Hasonlóan érdekesek az egyes rendtagok irodalmi, kulturális törekvéseiről szóló írások. Az utazási irodalom témakörébe sorolható Jászberényi Gáspár (1647-ben szegedi házfőnök, 1668-ban tartományfőnök) beszámolója 1670-es viszontagságos spanyolországi útjáról. Ide tartozik a majd egy évszázaddal Jászberényi után Szegeden működő P. Kiss István magyar nyelvű útleírása, melyben az 1766-67 között megtett jeruzsálemi zarándoklat élményeit írja le. Többször összeveti az ott tapasztaltakat a magyar valósággal; egy Alexandriában látott miséről például ezt írja: „mindannyian térden állva, mint a megtestesült angyalok, imádkoztak, énekeltek; nem olyan kanászosan, mint itt alsó Magyarországon.” Nagyon megkapó, ahogyan Péter László kiemeli az útleírásból ezeket a szegedi párhuzamokat.

A vékony kötet utolsó oldalain a többek közt Szegeden, Szabadkán, Padén működő Takáts Rafael atya munkásságáról olvashatunk, aki kiegészítést, vagy ahogy ő nevezte, „Tóldalék”-ot szerkesztett Pápai-Páriz Ferenc latin-magyar szótárához. Szógyűjteményét tájiszavainak gazdagsága teszi érdekessé a kutatás számára. Figyelemre méltó, hogy a szerző megemlékezik a rend másik ágának, a minoritáknak a Felsővároson való megtelepedéséről (1742), templomuk, a Szent Miklós templom felépítésének történetéről.

Éppen a szerző részletekre törekvő pontossága miatt, értelemzavaró lehet, hogy a tanulmány elején a „mariánusok” elnevezés a Szent Ferenc alapította ferencrend egyik ágaként szerepel, míg néhány sorral lentebb – helyesen – a magyarországi Szűz Máriáról elnevezett provincia ferencseit jelöli.

A ferencesek csöndes, de kitartó működésének köszönhető, hogy Szeged és vidéke a török hódoltság viszontagságai alatt nemcsak katolikus hitét őrizte meg, hanem magyar kultúráját is. Az újjáéledő szegedi ferences közösség méltán lehet tehát büszke gyökereire. Ebből a múltból villant fel részleteket Péter László könyve. *(Péter László: Szegedi ferencesek. Szeged, 1991. A Somogyi Könyvtár kiadványai, 33.)*

Muhari Éva